

RAUAAJA SUITSUTARE

Asukoht: Tindi küla, Rõuge vald, Võru maakond

Ehitusaeg: rekonstruktsioon eluhoonest nooremal rauaajal (9.–13. sajandil), ehitatud aastatel 2010–2011

Pindala: umbes 30 m²

Korruseid: üks

Vesi toodi ilmselt ämbritega kõrval orus voolavast Tindiojast.

Valgust andsid pimedal ajal ahjus hõõguvad söed ja tõenäoliselt ka vaigused puulaastud ehk peerud.

Peres oli arvatavasti 5–7 inimest.

Madala palktare uksest välja keerduv suits kinnitab, et parajasti on käsil ahju kütmine. Talveöö saabudes peab tuba soojaks saama. Kui üle kõrge ukseläve sisse astud, siis vaata, et sa pead vastu uksepiita ära ei löö! Targem on ennast kohe madalale lasta, sest ukse kõrval kõhutav ahi suitseb kõvasti. Läbi kerise kerkiv ahjusuits pääseb õue ainult ukse ja paari tillukese suitsuaugu kaudu seintes. Silmad peavad esmalt harjuma kipituse ja hämarusega. Aknad on veel tundmatud ning küllap peaksidki inimesed neid liigseks – tähtsam on, et seinapalgid ja katust katvad kisklauad hoiaksid võimalikult hästi maja sooja ning kuivana. Selleks on palkide vahed turbasammalt täis topitud ja kaetud saviga, katuselaudade vahele on aga asetatud laiad kasetohupalakad.

Majas on olemas kõik hädavajalik. Leeauku ahjusuu ees on perenaine asetanud naeripudrukausi. Ta tõmbab selle ümber ahjust tuliseid süsi, mille kuumuses toit valmib. Ahju juures on savist ja puust potid-kausid herneste, tangude ja muude toiduainetega ning puust pang veega. Keskpõranda on hõivanud madal laud ja mõned järid. Tare tagaosas on kisklaudadest magamislavatsi päralt, kõrval paar väikest rõivakirstu. Ase on kaetud heinte, villaste tekkide ja loomanahkadega. Parte küljes ripuvad nugisenahad, ahjule lähemal aga suitsulihatükid.

Kuigi üsna väike, mahutab selline palktare ära terve rauaaja pere, kelle nõudmised pole eriti suured. Kõik elavad samas toas ning talvel, mil valget aega vähe ja kodunt väljas käiakse harva, ollakse väga tihti lausa ninapidi koos. Suvisel ajal tehakse töid-toimetusi nii palju kui võimalik õues. Vajadusel võetakse ulualla ka mõni kaugem küllaline, oömaja otsiv rändur või abi vajav sugulane.

KESKAEGNE KAUPMEHEMAJA

Asukoht: Vene 17, Tallinn

Ehitusaeg: 14. sajand, hoonet on mitu korda ümber ehitatud

Pindala: eluruumid umbes 220 m², lisaks laopinnad

Korruseid: kolm, lisaks kelder ja pööning

Vesi toodi ämbritega linnakaevust.

Valgust andsid mesilasvahast küünlad ja maja köögiosas ka leese.

Hans ja Kerstin Vianti peres kasvas neli poega ja kaks tüdart, majapidamises elas ka mitu teenijat.

Majad seisavad tihedas rivis, ukсед-aknad, trepimademed ja otsaviilud uhkelt tänava poole. Peremärkide ja nimedega kirjatud kivitahvlid trepi kõrval teatavad, et siin elab ka Tallinna austatud kaupmees Hans Viant oma perega.

Sisenedes avaneb meile suur valgusküllane tuba paeplaatidest põranda, uhke kaunistatud sambaga keset ruumi ja mantelkorstnaga nurgas. Kui oled tulnud äri ajama, siis arutab Viant siin ise sinuga tehingu üle. Kui aga soovid lihtsalt veidi jahu osta, pead minema elamu kõrvale aita, mille võlvkeldris on müügisaal.

Kaupmees kutsub külalise pärast ärijuttu lauda. Mantelkorstna all tuleasemel podiseb läätsepada, pakutakse ka suitsuliha. Suure söögilaua taha mahuvad perepea koos abikaasaga, lapsed ning teenijad ja külalised. Pärast sööki liiguvad naised-lapsed tagatuppa, kuhu on oodatud vaid perele väga lähedased inimesed. Kui keskmises kaupmehemajas on tavaliselt üks elutuba, siis jõukal Viantil on neid lausa neli. Seal tehakse käsitööd, õpetatakse lapsi ja magatakse. Üks uks viib keldris asuvasse varakambrisse ehk kodupanka, kus hoitakse pere kõige väärtuslikumat vara.

Elutoas on mõnusalt soe. Kütta saab vaid maja tagumist osa. Väikesesse võlvitud keldriruumi tehtud tuli kütab võlvipealse kerise kuumaks ning soojus lastakse põrandaluukide kaudu tuppa. Ühe kütmisega seisavad toad soojad lausa mitu päeva.

Kaupmees hoiab oma kaupa maja ülemiste korruste laoruumides. Tänavaga poole avanevate luukide kaudu vinnatakse kaup sisse. Laoruume on vaja palju, et terve talve viljavaru, soolakotid ja muu kaup ära mahuks.

Maja tagant kostab loomade hääli – ka linnainimesed peavad tihti veiseid, lambaid ja kitsi, kes käivad linnamüüri taga karjamaal söömas. Mõne keskaegse maja taga on veel teenijate eluruumid.

REHETARE

Asukoht: Kiltre talu, Lilastvere küla, Jõgeva vald, Jõgeva maakond

Ehitusaeg: 1880. aastad

Pindala: umbes 160 m²

Korruseid: üks

Vesi toodi ämbritega kaevust või allikast.

Valgust andsid pimedal ajal ahjus hõõguvad söed ja vaigused puulaastud ehk peerud. Pidulikul juhul süüdati lambarasvast küünlad.

Kiltre taluperes elasid isa, ema ja neli last, paar sulast ja teenijat.

Aastasadu on Eesti maarahvas elanud üsna ühtemoodi. Oma talu päriseksostmise võimalus muudab palju, tekib juba tõeline omanikutunne. Aga ikka endiselt ehitatakse ümber hoovi aidad, laudad, kuurid ja veidi kõrgemale kohale see kõige tähtsam hoone – rehetare. Peremees Mihkel Leppik on selle teinud peaaegu samamoodi nagu tema esiisad enne teda. Ikka rehealune ja rehetuba kõrvuti, ette aganik. Ikka eluruum lõunasse või läände, kuhu päike rohkem peale paistab. Nii palju on isaisade tavadest siiski aeg edasi läinud, et sellel majal on ka puhtad akendega kambrid.

Üksest sisse astumiseks tuleb end kummargile lasta. Esmalt peavad silmad hämarusega harjuma – hoone keskel oleval rehetool pole ju endistviisi aknaid. Seinad on tahmast mustad, sest rehetarel puudub korsten, ja põrandaks on tambitud muld. Rehetoa elab koos terve pere ja siin tehakse peaaegu kõike – see on elu-, söögi-, võõraste- ja magamistuba, köök ja karjaköök. Pika laua taha mahub sööma terve pere koos teenijarahvaga. Seinaääri palistavad magamisasemed.

Õigupoolest on rehielamu hoonetüüp, mida tuntakse vaid Eestis ja Põhja-Lätis. Kuna siinkandis ei saa üürikesse suve jooksul teravili põllul valmis, siis peab seda järelkuivatama. Seda tehakse sügisel rehetoa laealustel partel. Reheahju suitsus kuivab vili hästi ja sellest küpsetatud leib on erakordselt maitsev. Samuti ei riku närilised taolist vilja kuigivõrd. Kuivatamise järel viiakse vili peksmiseks ja tuulamiseks rehealusesse, millel on vastasseintes kahepoolsed ukсед tuuletõmbe tekitamiseks. Muul ajal on rehealune tööriistade, vankri ja ree ning talvel veel loomade hoidmise koht.

Maja otsas on puhtad toad – laudpõrandaga kambrid, kus on peremehe ja perenaise voodi, riidekapp ja mõned teised puust mööbliesemed.

MULGI TALUHÄÄRBER

Asukoht: Puisi talu, Uue-Kariste küla, Mulgi vald, Viljandi maakond

Ehitusaeg: 1913. aasta, praeguseks on hoone paraku hävinud

Pindala: 400 m², sellest eluruume 300 m²

Korruseid: kolm

Vesi toodi ämbritega kaevust.

Valgust andsid peamiselt petrooleumilambid.

Puisi taluperes elasid isa, ema, neli poega ja üks tütar ning teenijarahvas.

Mulgimaal lina kasvatavad ja sellega kauplevad talunikud peavad tõesti rikkad olema: nii uhket nelja korstnaga häärberit mujalt naljalt ei leia. Puisi talu peremees Karl Unt pole seda ka ise välja mõelnud – see on esimene arhitektide kavandatud talumaja, autoriteks eestlased Karl Burman ja Artur Perna. Nõnda on selles hoones ruume, mida Eesti taludes varem polnud.

Häärber on jaotatud mitmeks osaks. Omainimene siseneb maja tagant otse kööki, kus teenijad valmistavad taluperere ja endalegi kogu toidupoolise. Köögis on uue asjana puudega köetav pliit, kus saab lisaks ahjuosale süüa teha ka pliidiraua peal. Köögist pääseb edasi teenijarahva tuppa, kus nad tegelevad muu hulgas näputööga. Enne pidustusi või talguid valmistatakse siin suuremas koguses toitu. Edasi viivad ukсед magamistubadesse: üks on ette nähtud sulastele, teine teenijatüdrukutele.

Köögi kõrvale jääb vannituba, mis on täiesti uudne ruum. Pliidil soojendatud vesi kantakse vanni ja hiljem sealt jälle välja. Lisaks on majas kolm kuivkäimlat: kaks esimesel korrusel ja üks teisel. Majasisene käimla on veel üsna haruldane asi – paljudes Eesti taludes puudub kuivkäimla isegi õues.

Külalised sisenevad majja verandalt. Paremat kätt on peremehe kirjutustuba ehk kabinet, otse minnes aga saal ja söögituba. Saali ja söögitoa vahel on volditav sein, nõnda saab ühendada kaks tuba suuremaks peosaaliks. Mõnes Mulgi talus on esindusruumid ka mööbliga sobivate ilusate tapeetidega. Puisi talu-häärberi teisele korrusele on plaan välja ehitada talupere ja külaliste magamistoad, päris katuse all on aga pööninguruum.

Sellises häärberis elatakse juba päris mugavat elu. Oma pere lapsedki löövad majapidamises vähem kaasa, sest nad saadetakse ikka koolitarkust omandama. Suure osa talutöödest tehakse ära palgatud tööjõuga.

HRUŠTŠOVKA

Asukoht: Majaka tänava kortermajad Tallinnas

Ehitusaeg: 1960. aastate algus

Pindala: kahetoalisel korteril 40–50 m²

Korruseid: kaks–viis

Vesi: tsentraalne veevärk ja kanalisatsioon

Valgus: elektrivalgus

Keskmisses perekonnas oli isa, ema ja kaks–kolm last.

Eemalt vaadates võivad hooned vahel omavahel segaminigi minna – nii sarnasena seisavad nad reas. Taolisi korrusmaju hüütakse hruštšovkadeks, sest need ehitati ajal, mil Nõukogude Liidu partei- ja riigijuht oli Nikita Hruštšov. Tollal oli mure, kuhu panna elama kõik need inimesed, kes soovisid linnadesse kolida, lisaks need, kelle kodu oli Teises maailmasõjas kannatada saanud. Nii alustati Euroopa (peamiselt Saksamaa) eeskujul suure ehitusprojektiga. Moskva peaarhitekt Vitali Lagutenko kavandas kortermaja, mida on lihtne ja kiire ehitada ning kuhu mahub elama palju inimesi. Terves Nõukogude Liidus paigutati sellistesse kortermajadesse veerand elanikkonnast, kokku 57 miljonit inimest.

Eesti NSV hruštšovkad on ehitatud aastatel 1955–1965. Eesti arhitektid muutsid projekti veidi: rõdud eemaldati ja laed tehti kõrgemaks. Esmalt ehitati majad silikaattellistest, siin on aga juba uuem, paneelidest maja.

Kuigi väikesed, mõjuvad korterid suurte akende tõttu moodsalt ja valgusküllaselt. Enamasti on sellises korteris üks–kolm tuba. Tillukesest esikust pääseb elutuppa, sealt edasi kööki ja magamistuppa. Arhitektide hinnangul mahub taolisse korterisse üks esikutaburet, viis–üheksa tooli, diivan, puhvet, töölaud, raadio- või telerilaud, raamaturiidul, külmkapp ja pesumasin. Köök on pisike, kuna riiklik plaan on vabastada naised köögiorjusest ja suunata inimesed sööklatesse. Ühtlasi peavad kaduma siis ka usalduslikud jutud koduseinte vahel – ning just seda nõukogude võim õigupoolest soovikski.

Algul võlusid hruštšovkad elanikke oma mugavustega – elektri, keskkütte ja kraanist voolava veega. Ajapikku ilmsid aga ka varjuküljed, nagu ebamugav ruumide paigutus, ruumipuudus, halb ehituskvaliteet ja läbikostvad seinad. Tallinnas heliloojatele ehitatud majas olnud nii, et kui ülemisel korrusel üks helilooja klaveripala mängimise pooleli jättis, siis võis alumisel korrusel teine seda jätkata – nii hästi oli kõik kuulda.